

רשות המחקר, ההערכה והפיתוח

פניות לעזרה של תלמידים בנושאים של קשיים לימודיים ומצוקות אישיות

תקציר

יצחק גילת ורחל שגיא

פברואר 2007

תמצית

הנכונות של מתבגרים לפנות לעזרה קשורה, בין השאר, בשני תהליכים הפועלים בכיוונים מנוגדים. מצד אחד, תקופת ההתבגרות מזמנת מצבים לא מוכרים של לחץ ומצוקה, ומעלה את הצורך בקבלת עזרה. מצד שני, מתבגרים מרגישים צורך להתמודד בכוחות עצמם עם הקשיים שלהם, כחלק מנטייה כללית של חתירה לעצמאות. אחד הגורמים הקשורים בהחלטה לפנות לעזרה בעת מצוקה הוא מקור העזרה. מחקרים קודמים הצביעו על העדפה ברורה של מקורות לא פורמאליים, בעיקר הורים וחברים, על פני מקורות פורמאליים כמו פסיכולוגים ומקורות בית ספריים. בשני העשורים האחרונים הצטרפה רשת האינטרנט למאגר המקורות העומדים לרשותם של מתבגרים הזקוקים לעזרה. עד כה נאסף מעט מאד מידע מחקרי על השימוש שעושים מתבגרים באינטרנט כמקור עזרה.

המחקר הנוכחי בחן את הנכונות של תלמידים מתבגרים לפנות לעזרה בקשיים לימודיים ובמצוקות אישיות אל מקורות מסורתיים – הורים, חברים, מורים, מחנכים, יועצים חינוכיים, פסיכולוגים ושירותי תמיכה טלפוניים – ואל האינטרנט. נבדקו גם הנימוקים להימנעות מפנייה. הנכונות לפנות לעזרה נבחנה בזיקה למגדר התלמידים ולגילם, ולתחושת הרווחה הסובייקטיבית שלהם.

המדגם כלל 335 תלמידים בכיתות ז ובכיתות יא, הלומדים בשישה בתי ספר במרכז הארץ. הנתונים נאספו על ידי שאלון סגור ברובו, שבדק את הנכונות של המשיבים לפנות אל מקורות שונים, באמצעות סולם בן חמש דרגות. הנימוקים להימנעות מפנייה ניתנו בשאלה פתוחה. בנוסף, מלאו המשיבים שאלון סגור שבדק את תחושת הרווחה הסובייקטיבית.

ממצאי המחקר הראו כי הורים וחברים מהווים את שני המקורות המועדפים לפנייה לעזרה בקשיים לימודיים (בין 50% ל- 60% מוכנים לפנות אליהם), אחריהם המורים (כ- 40%) ואחריהם האינטרנט (כ- 30%). הנכונות לפנות להורים ולחברים במצוקות אישיות גבוהה בהרבה (בין 40% ל- 60%) לעומת כל המקורות האחרים (פחות מ- 15%). הנימוק השכיח ביותר להימנעות מפנייה למורים ומחנכים היה היעדר קירבה רגשית, והנימוק השכיח ביותר להימנעות מפנייה אל האינטרנט היה חשש מאי שמירת סודיות.

תלמידים בחטיבה גילו נכונות גבוהה יותר לפנות אל ההורים מאשר אל החברים, והתלמידים בתיכון גילו נכונות גבוהה יותר לפנות אל החברים מאשר אל ההורים. בנות גילו נכונות גבוהה יותר לפנות אל האם, החבר, והפסיכולוג, ובנים גילו נכונות גבוהה יותר לפנות אל האבא. רווחה נפשית סובייקטיבית נמצאה קשורה לנכונות לפנות להורים ולאינטרנט: תלמידים גבוהים בתחושת הרווחה הנפשית גילו עמדה חיובית יותר כלפי פנייה להורים, ותלמידים נמוכים בתחושת הרווחה גילו נכונות גבוהה יותר לפנות אל האינטרנט.

הממצאים בדבר ההעדפה של הורים וחברים כמקורות סיוע עולים בקנה אחד עם ממצאים קודמים. הנכונות הנמוכה לפנות אל מורים ומחנכים מזמינים מחקר נוסף, שיאיר את הנושא מנקודת המבט של המורים והמחנכים. האינטרנט מתגלה במחקר זה כמקור חשוב של עזרה בבעיות לימודים, וכמקור חלופי להורים, בקרב מתבגרים שחשים אי שביעות רצון מחייהם.

מסקנות והמלצות

1. הממצאים מראים שהאינטרנט מהווה מקור של עזרה בבעיות לימודים (אצל כשליש מבין התלמידים) ומקור של עזרה במצוקות אישיות. ממצא זה מחייב התייחסות הן בהכשרת המורים והן בתוכניות לימודים בית ספריות. חשוב לפתח אצל המתכשרים להוראה וכן אצל התלמידים מיומנות של חיפוש מידע ושימוש מושכל בו. כלומר מוצע לשלב קורסים יעודיים במהלך ההכשרה להוראה שיכשירו את הסטודנטים ללמד ולפתח מיומנות זאת בקרב התלמידים. כמו כן, מוצע לקיים קורסים כאלה במסגרת של השתלמויות מורים.
2. אשר לאינטרנט כמקור עזרה במצוקות אישיות – חשוב לידע את התלמידים על האפשרויות השונות הקיימות באינטרנט לקבלת עזרה נפשית (פורומים, צ'טים, אתרים של ארגונים כמו סהר וער"ן) ובו זמנית להדגיש בפניהם את המגבלות של האינטרנט כמקור עזרה, כגון חשיפה למסרים מזיקים.
3. הממצאים מלמדים על נכונות מועטה מאוד של תלמידים לפנות לעזרה של מורים במצוקות אישיות. עמדה זו מוסברת בהיעדר קירבה רגשית ובחשש מחוסר דיסקרטיות. יתכן שתחושה זו קשורה ברמה נמוכה של כישורים של המורים בתחום התקשורת הבין אישית, במיוחד במצבי מצוקה של תלמידים. מומלץ לשלב בהכשרה להוראה קורסים יעודיים שיפתחו כישורים אלה בקרב הסטודנטים ויספקו מידע על מצבי מצוקה שכיחים של תלמידים.